

Beata Krakowiak
Uniwersytet Łódzki
Instytut Geografii Miast i Turyzmu
agakrak@geo.uni.lodz.pl

MIEJSCE MUZEÓW W TURYSTYCE KULTUROWEJ W POLSCE

Zarys treści: Artykuł dotyczy potencjału muzealnego oraz jego znaczenia dla turystyki kulturowej w Polsce. Zamierzone cele pracy realizowane są poprzez prezentację muzeów rejestrowanych, narodowych, muzeów-pomników historii, siedzib muzealnych i działalności kulturalnej prowadzonej przez te instytucje.

Słowa kluczowe: muzea, kultura, turystyka kulturowa, dziedzictwo kulturowe, atrakcje turystyczne, wydarzenia kulturalne.

1. WPROWADZENIE

Turystyka kulturowa to wszelkie podróże, których głównym motywem jest odwiedzanie i poznawanie miejsc i obiektów o wartości historycznej, artystycznej i kulturowej, a także uczestnictwo w imprezach o charakterze kulturalnym (KUREK, red. 2007). Zdaniem T. JĘDRYSIAKA (2008) turystyka kulturowa pozwala na poznanie i doświadczenie różnych sposobów życia innych ludzi (obyczaje społeczne, tradycje religijne, myśl intelektualną, dziedzictwo kulturowe) oraz zaspokojenie potrzeb, pragnień oraz oczekiwań w zakresie kultury. Podkreślany w wielu definicjach element poznawania czyni z turystyki kulturowej jedną z form turystyki poznawczej, dla której kultura, rozumiana jako całościowy materiałny i duchowy dorobek ludzkości, „tworzy” określone dobra. Traktując bardzo ogólnie relacje pomiędzy turystyką a kulturą można przyjąć za W. GAWORECKIM (2000), że turystyka chroni, wzbogaca i popularyzuje dobra kulturalne, kultura zaś inspiruje rozwój turystyki.

W ramach turystyki kulturowej turyści odwiedzają m.in. historyczne centra miast, zabytki architektury, obiekty kultu religijnego, miejsca pamięci i ważnych wydarzeń, obiekty związane z kulturą ludową itd. Szczególne miejsce w tych podróżach zajmują także muzea, których celem jest gromadzenie, konserwowanie, badanie, rozpowszechnianie i wystawianie materialnych świadectw dotyczących człowieka i jego otoczenia (Międzynarodowa Rada Muzeów). O sil-

nych związkach z dziedzictwem kulturowym tych placówek świadczą dokumenty, które organizują ich pracę – ustawa o muzeach (z 1996 r.), ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (z 1991 r.) oraz ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (z 2003 r.).

Muzea wraz z galeriami, teatrami, kinami i bibliotekami tworzą instytucje kultury podlegające w Polsce Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Spośród wymienionych instytucji kultury muzea są bezsprzecznie najbardziej związane z turystyką, a zwłaszcza z turystyką kulturową. Z założenia muzea, prezentując kulturę jakiegoś miejsca (kraju, regionu, miasta) oraz opisując niematerialne dziedzictwo jakiejś społeczności (grupy etnograficznej, etnicznej, narodowej), są obiektami ważnymi dla turystyki kulturowej i godnymi osobnego zainteresowania pod tym kątem. Niniejszy artykuł czyni z muzeów podmiot badań, a jego celami są:

- prezentacja potencjału muzealnego;
- charakterystyka prowadzonych działań kulturalnych;
- określenie znaczenia muzeów dla turystyki kulturowej.

Zakres przestrzenny pracy to obszar Polski, stąd też ilustracją dla opisywanych zagadnień są określone grupy muzeów lub pojedyncze polskie placówki muzealne.

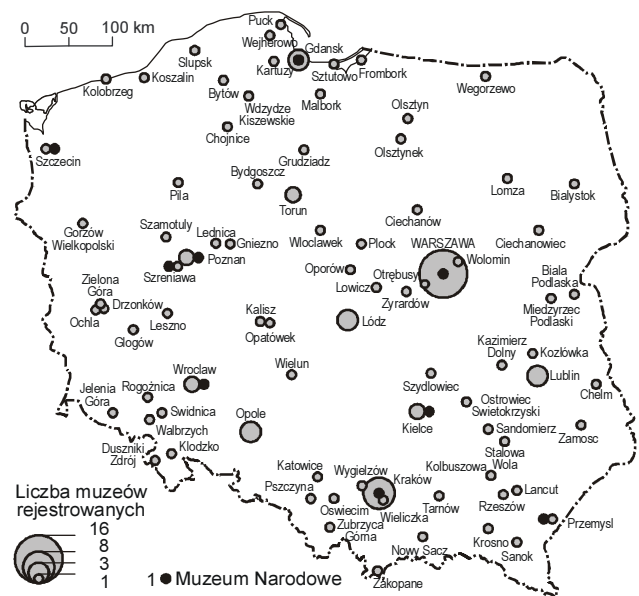
2. RANGA MUZEÓW A ICH ZNACZENIE DLA TURYSTYKI KULTUROWEJ

Według Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zabytków (NIMOZ), w Polsce działa 779 muzeów (480 muzeów głównych i 299 oddziałów) o statucie lub regulaminie uzgodnionym z Ministrem Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Polskie muzea reprezentują wszystkie województwa, regiony turystyczne i historyczne kraju. Biorąc pod uwagę ich sposób tworzenia można je podzielić na muzea państwowe, samorządowe (wojewódzkie, powiatowe, gminne) i prywatne (instytucje, fundacje, osoby prawne). Długa lista muzeów obejmuje placówki, które reprezentują różny poziom merytoryczny oraz mają różne znaczenie w skali kraju, regionu czy miejscowości, w której się znajdują. Jedną z form wewnętrznej waloryzacji muzeów jest wpis do Państwowego Rejestru Muzeów prowadzonego przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Wpis ten uzależniony jest m.in. od znaczenia posiadanych przez muzeum zbiorów, zespołu wykwalifikowanych pracowników, pomieszczeń i stałego źródła finansowania (ustawa o muzeach z 1996 r.). Zwyczajowo obecność w rejestrze jest konsekwencją oddolnej inicjatywy placówki, która powinna potwierdzić swoją pozycję, w zamian za co może korzystać dodatkowo ze szczególnej ochrony (w tym pomocy finansowej państwa, a także prawa pierwokupu przy nabywaniu zabytków). Spełniając określone wymogi formalne muzeum potwierdza wysoki poziom merytorycznej działalności oraz znaczenia zbiorów i dołącza do grona najlepszych. Sam wpis zatem należy traktować jako gwarancję jakości, jakiej udziela placówkom minister, a obiekty należące do tej grupy jako wyższej rangi.

Lista muzeów rejestrowanych obejmuje aktualnie 118 obiektów (www.mkidn.gov.pl), co stanowi około 15% wszystkich muzeów w Polsce zewidencjonowanych przez Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zabytków. Wśród nich znajdują się zróżnicowane co do zbiorów (np. artystyczne, historyczne, martyrologiczne), skali (miejskie, regionalne, narodowe) i rozmieszczenia placówki (reprezentują wszystkie województwa w kraju), które można przyjąć za reprezentatywne dla całego kraju (rys. 1).

Z powodu liczebności grupy trudno odnieść się do wszystkich tworzących ją instytucji, ale warto skupić się na kilku wybranych. W kontekście turystyki kulturowej trzeba wspomnieć o obiektach ważnych ze względu na temat. Do nich należą przede wszystkim muzea historyczne, w tym dotyczące początków państwowości, znajdujące się na Szlaku Piastowskim (Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy, Muzeum Początków Państwa Polskiego w Gnieźnie), czy długiego procesu odzyskiwania przez Polskę niepodległości

(Muzeum Niepodległości w Warszawie). W odniesieniu do wydarzeń bardziej współczesnych szczególna misja przypada muzeom II Wojny Światowej w Gdańsku czy Muzeum Powstania Warszawskiego. Specyficzną kategorię instytucji w tej grupie tworzą placówki muzealne traktowane jako miejsca pamięci, czyli muzea martyrologiczne (np. Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, Muzeum Gross-Rosen w Rogoźnicy, Państwowe Muzeum Stutthof w Sztutowie). To one zachowują pamięć o tragicznych wydarzeniach i męczeństwie ofiar, a tym samym wyznaczają Polsce szczególne miejsce na historycznej mapie Europy.

Rys. 1. Rozmieszczenie muzeów rejestrowanych i muzeów narodowych w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie www.mkidn.gov.pl

W ramach poznawania historii i kultury naszego kraju wyjątkowo cenne, ze względu na obiekt i zbiory są dawne rezydencje królewskie – Zamek Królewski na Wawelu, Zamek Królewski w Warszawie, Łazienki Królewskie w Warszawie, Muzeum Pałac w Wilanowie, bez zwiedzania których trudno wyobrazić sobie wycieczkę do Krakowa czy Warszawy. Podobną wartość reprezentują także wszystkie muzea narodowe zlokalizowane w wielkich polskich miastach (więcej o nich w dalszej części artykułu).

Oprócz wymienionych, ważnych historycznie dla naszego kraju instytucji w rejestrze obecnych jest też wiele muzeów o charakterze regionalnym (tj. Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku, Mu-

zeum Tatrzańskie w Zakopanem czy mniejsze Muzeum Kaszubskie w Kartuzach, Muzeum Ziemi Puckiej w Pucku). W pewien sposób z regionami związane są też muzea etnograficzne oraz skanseny. Spośród nich należy wymienić muzea wsi (kieleckiej, lubelskiej), muzea budownictwa ludowego (Olsztynek, Sanok) czy parki etnograficzne (kaszubski – Wdzydze Kiszewskie, orawski – Zubrzyca Górna). Wymienione instytucje oddają zróżnicowanie wewnętrzne naszego kraju, specyfikę poszczególnych regionów, a także bogatą kulturę ludową zarówno w wymiarze materialnym, jak i duchowym. W okresie, kiedy w ramach państw Unii Europejskiej eksponuje się region i rozwój regionalny obiekty takie nabierają wyjątkowego znaczenia.

Podsumowując należy stwierdzić, że lista muzeów rejestrowanych obejmuje ciekawe poznawczo i wyselekcjonowane jakościowo obiekty o walorach historycznych, artystycznych czy kulturowych, które mogą i powinny być przedmiotem zainteresowania zarówno Polaków, jak i turystów zagranicznych właśnie w ramach turystyki kulturowej. Niestety wyjątkowy charakter wszystkich wymienionych placówek nie idzie w parze z wiedzą na ich temat. Pojęcie „rejestr” funkcjonuje przede wszystkim w środowisku muzealników, niektóre muzea zamieszczają na swoich stronach internetowych informację o wpisie do rejestru, ale tak naprawdę przeciętny odwiedzający nie wie o jego istnieniu oraz o tym, które muzea w tym rejestrze się znajdują i co to oznacza.

Na samej górze muzealnej hierarchii znajdują się muzea narodowe, zaliczane do narodowych instytucji kultury. Nie tylko w naszym kraju przymiotnik „narodowe” sugeruje wyjątkowo cenne, narodowe zbiory posiadające szczególny status i znaczenie. W Polsce muzea narodowe charakteryzuje się jako narodu polskiego, prezentujące dorobek Polski i Polaków, chroniące dobra kultury narodowej, a więc są to ważne miejsca do odwiedzania, tym bardziej w ramach turystyki poznawczej czy kulturowej. Szczególne znaczenie placówek wynika też z faktu, że nie występują one powszechnie, a w skali całego kraju muzeów tych jest tylko dziewięć (tab. 1, rys. 1). Dodatkowym ich atutem jest to, że są one zlokalizowane na ogół w historycznych miastach, w stolicach historycznych regionów, w dużych ośrodkach kulturalnych (Gdańsk, Kielce, Kraków, Poznań, Szczecin, Warszawa czy Wrocław), tym samym podkreślają ich pozycję i znaczenie.

Muzea narodowe to instytucje o ugruntowanej pozycji, bowiem ich początki sięgają daleko w przeszłość, w niektórych przypadkach nawet XIX w., czyli okresu Polski rozbiorowej (tab. 1, rys. 2). Z historycznego punktu widzenia warto wspomnieć tu o Muzeum Narodowym w Krakowie, które powstało jako pierwsze w kraju i jednocześnie utarło drogę póź-

niej powstającym placówkom. Niektóre XIX-wieczne muzea funkcjonowały pod innymi nazwami (Muzeum Miejskie i Muzeum Rzemiosł Artystycznych w Gdańsku czy Muzeum Starożytności Polskich i Słowiańskich w Poznaniu), tworząc podstawy pod późniejsze instytucje narodowe. Zazwyczaj muzea narodowe powstawały wieloetapowo, a etap bezpośrednio poprzedzający powołanie narodowej placówki dotyczył muzeum dużego regionu historycznego – Pomorza, Śląska, Wielkopolski, czy mniejszych – ziemi świętokrzyskiej i ziemi przemyskiej. W większości przypadków instytucje te zostały powołane do życia w Polsce Ludowej, szczególnie w latach 70. minionego wieku (m.in. Gdańsk, Kielce, Poznań, Szczecin, Wrocław) w ramach podnoszenia ich prestiżu przez władze.

Muzea narodowe gromadzą zbiory zróżnicowane rodzajowo (w tym historyczne, artystyczne), czasowo (zabytki starożytne, wczesnochrześcijańskie, średniowieczne, nowożytne, współczesne) i przestrzennie (region, kraj, Europa, świat). Prezentują historię kraju, rozwój sztuki, różnych dziedzin życia i osiągnięcia Polaków. Wzbogacają wiedzę o kulturze kraju, pokazując Polskę na tle bardziej ogólnych tendencji europejskich i światowych.

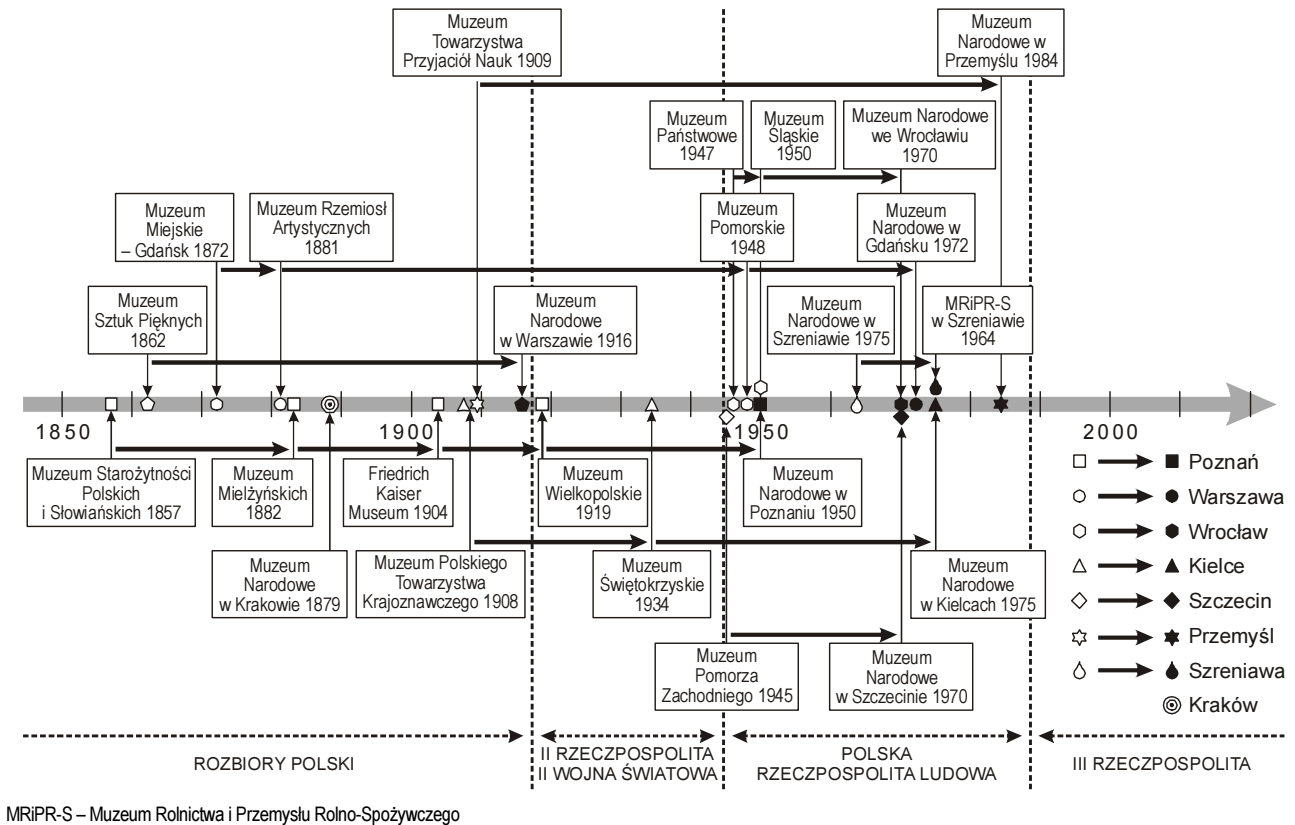
Muzea narodowe mają także liczne oddziały zlokalizowane zarówno w tych samych miastach, jak i poza nimi, tworząc w ten sposób sieć ważnych instytucji kultury (ogółem 47 placówek). W kontekście polskiego dziedzictwa kulturowego warto wspomnieć tu o takich oddziałach, jak Muzeum Hymnu Narodowego w Będominie, Muzeum Tradycji Szlacheckich w Waplewie, czy o rodowych kolekcjach Czartoryskich w Krakowie, Działyńskich i Czartoryskich w Gołuchowie czy Raczyńskich w Rogalinie. Oddziały muzeów narodowych to także muzea biograficzne poświęcone wybitnym Polakom – kompozytorom, malarzom, pisarzom, poetom, znanych w kraju i na świecie, tworzącym w różnych okresach historycznych (Szymanowski, Matejko, Wyspiański, Sienkiewicz, Żeromski, Mickiewicz).

Mając na uwadze wcześniejsze argumenty należy przyjąć, że muzea narodowe w Polsce są wizytówką kraju i jego mieszkańców, kształtują świadomość i tożsamość narodową, a poprzez wszechstronną działalność, w tym współpracę z muzeami zagranicznymi (np. wymiana eksponatów, wystaw), przyczyniają się do tego, że są odwiedzane przez liczne rzesze turystów. Ich odwiedzinom sprzyja także lokalizacja, zazwyczaj w ścisłych centrach miast, przy popularnych traktach komunikacyjnych, a ich znaczenie podkreśla fakt, że prawie wszystkie te instytucje są organizowane lub współorganizowane (tym samym finansowane lub współfinansowane) przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

T a b e l a 1. Etapy powstawania i oddziały muzeów narodowych w Polsce

Lp.	Miejscowość, siedziba główna	Rok powołania muzeum; ważne etapy poprzedzające powołanie muzeum narodowego	Oddziały muzeum narodowego
1.	Gdańsk	Muzeum Miejskie – 1872 r. Muzeum Rzemiosł Artystycznych – 1881 r. Muzeum Pomorskie – 1948 r. Muzeum Narodowe – 1972 r.	4 oddziały w Gdańsku: Zielona Brama, Galeria Fotografii, Pałac Opatów w Oliwie Oddział Sztuki Nowoczesnej, Spichlerz opacki – Muzeum Etnograficzne w Oliwie 2 oddziały poza Gdańskiem: Muzeum Hymnu Narodowego w Będominie, Muzeum Tradycji Szlacheckiej w Waplewie
2.	Kielce	Muzeum Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego – 1908 r. Muzeum Świętokrzyskie – 1934 r. Muzeum Narodowe – 1975 r.	2 oddziały w Kielcach: Muzeum Dialogu Kultur (w organizacji), Muzeum Lat Szkolnych Stefana Żeromskiego w Kielcach 1 oddział poza Kielcami: Pałacyk Henryka Sienkiewicza w Obłęgorku
3.	Kraków	Muzeum Narodowe – 1879 r.	9 oddziałów w Krakowie: Biblioteka Książąt Czartoryskich, Muzeum Książąt Czartoryskich, Pałac Biskupa Erazma Ciołka, Galeria Sztuki Polskiej XIX w. w Sukiennicach, Muzeum Emeryka Hutten-Czapskiego, Dom Jana Matejki, Kamienica Szołayskich (Muzeum S. Wyspiańskiego), Dom Józefa Mehoffera, Ośrodek Kultury Europejskiej Europeum 1 oddział poza Krakowem: Muzeum Karola Szymanowskiego – willa Atma w Zakopanem
4.	Poznań	Muzeum Starożytności Polskich i Słowiańskich – 1857 r. Muzeum Mielżyńskich – 1882 r. Kaiser Friedrich Museum – 1904 r. Muzeum Wielkopolskie – 1919 r. Muzeum Narodowe – od 1950 r.	5 oddziałów w Poznaniu: Muzeum Sztuk Użytkowych, Muzeum Historii Miasta Poznania, Wielkopolskie Muzeum Wojskowe, Muzeum Instrumentów Muzycznych, Muzeum Etnograficzne 3 poza Poznaniem Pałac w Rogalinie, Zamek w Gołuchowie, Muzeum Adama Mickiewicza w Śmiełowie
5.	Szczecin	Muzeum Pomorza Zachodniego – 1945 r. Muzeum Narodowe – 1970 r.	4 oddziały w Szczecinie: Muzeum Historii Szczecina, Muzeum Sztuki Współczesnej, Muzeum Sztuki Dawnej, Centrum Dialogu Przełomy 1 oddział poza Szczecinem: Muzeum Morskie w Gryficach
6.	Warszawa	Muzeum Sztuk Pięknych – 1862 r. Muzeum Narodowe – 1916 r.	3 oddziały w Warszawie: Muzeum Rzeźby im. X. Dunikowskiego w Królikarni, Muzeum Plakatu w Wilanowie, Muzeum Policji w Pałacu Mostowskich 2 oddziały poza Warszawą: Muzeum Pałac w Nieborowie i Arkadii, Muzeum Wnętrz w Otwocku Wielkim
7.	Wrocław	Muzeum Państwowe – 1947 r. Muzeum Śląskie – 1950 r. Muzeum Narodowe – 1970 r.	2 oddziały we Wrocławiu Panorama Raclawicka, Muzeum Etnograficzne
8.	Szreniawa	Muzeum Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego – 1964 r. Muzeum Narodowe Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego – 1975 r.	5 oddziałów poza Szreniawą: Muzeum Przyrodniczo-Łowieckie w Uzarzewie, Muzeum Młynarstwa i Wodnych Urządzeń Przemysłu Wiejskiego w Jaraczu, Muzeum Wikliniarstwa i Chmielarstwa w Nowym Tomysłu, Skansen i Muzeum Pszczelarstwa w Swarzędzu, Muzeum Gospodarki Mięsnej w Sielinku
9.	Przemysł	Muzeum Towarzystwa Przyjaciół Nauk – 1909 r. Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej – 1984 r.	2 oddziały w Przemysłu: Muzeum Dzwonów i Fajek, Muzeum Historii Miasta Przemysła, 1 oddział poza Przemysłem: Cerkiew obronna w Posadzie Rybotyckiej

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie stron internetowych muzeów.

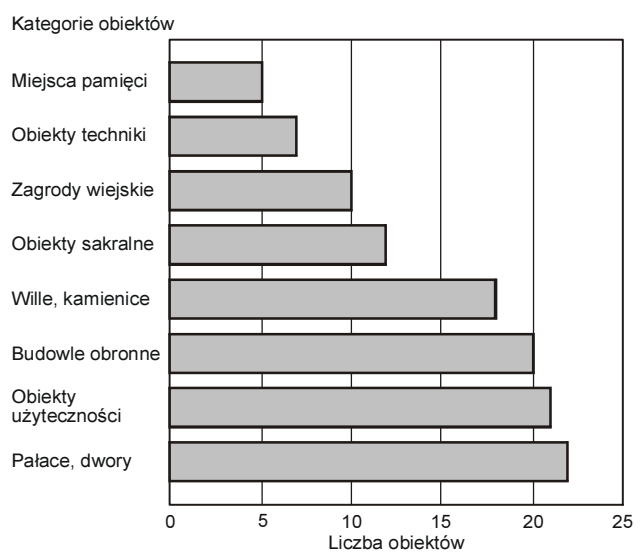
MRiPR-S – Muzeum Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego

Rys. 2. Etapy tworzenia muzeów narodowych w Polsce
Źródło: opracowanie własne

3. SIEDZIBY MUZEÓW I ICH ZNACZENIE DLA TURYSTYKI KULTUROWEJ

Turystyka kulturowa to podróżowanie do zabytków kultury materialnej pozostawionych przez poprzednie pokolenia w miejscu ich występowania lub gromadzonych w muzeach i galeriach (KUREK, red. 2007). Ponieważ znacząca część polskich muzeów znajduje się w zabytkowych obiektach, które w przeszłości pełniły inne funkcje, ta część pracy poświęcona będzie właśnie siedzibom, których znaczenie dla turystyki kulturowej jest ogromne. Do analizy zagadnienia wybrano opisywane wcześniej instytucje wpisane do Państwowego Rejestru Zabytków (118 obiektów), przyjmując, że są to muzea cenne i warte uwagi także ze względu na obiekt. Biorąc pod uwagę tylko główne siedziby muzeów przydzielono je do jednej z wyróżnionych kategorii obiektów (rys. 3).

Wśród nich dominują siedziby - rezydencje, do których zaliczono pałace i dwory stanowiące łącznie około 18,5% obiektów. W badanej grupie zdecydowanie przeważają pierwsze z wymienionych, które wewnątrz można podzielić na pałace arystokratycznych, sławnych i zasłużonych rodów, ważnych

Rys. 3. Główne siedziby muzeów wpisanych do Państwowego Rejestru Muzeów

Źródło: opracowanie własne na podstawie museo.pl oraz stron internetowych muzeów

dla kształtowania tożsamości kraju (Potockich – Wilanów, Zamoyskich – Kozłówka, Radziwiłłów – Nieborów), pałace biskupów (np. w Kielcach, Krośnie), czy pałace miejskie (np. w Łodzi czy Warszawie). Niektóre z tych rezydencji (zwłaszcza siedziby ziemiańskie) znajdują się w otoczeniu ogrodów lub zabytkowych parków i stanowią najważniejszą atrakcję miejscowości, inne są odwiedzane przy okazji w niej pobytu. Rezydencje są doskonałym tłem do prezentacji zbiorów artystycznych, choć zlokalizowane są w nich także inne rodzajowo muzea – historyczne, archeologiczne czy regionalne.

Ważną z krajoznawczego punktu widzenia kategorię obiektów stanowią budowle obronne (ok. 17%), do których zaliczono zamki, dawne arsenały broni oraz wieże i baszty wchodzące w skład murów obronnych miejscowości. W grupie tej największy udział mają jednak zamki, budowane z fundacji królów (na Wawelu w Krakowie, w Warszawie), książąt (Ciechanów, Łańcut) lub rycerzy, w tym rycerzy zakonnych (Malbork, Bytów). Budowle te pochodzą z różnych okresów czasu (od średniowiecza do czasów nowożytnych), kojarzone są z konkretnymi wydarzeniami z minionych wieków i są naznaczone obecnością ważnych postaci. Podobnie jak wspomniane wcześniej rezydencje, budowle obronne stanowią zazwyczaj główną atrakcję miejscowości i punkt docelowy wycieczek. W muzeach tych znajdują się różne tematycznie zbiory, np. artystyczne czy muzea wnętrz (Pszczyna, Łańcut), wielodziałowe (Malbork, Lublin) oraz regionalne (Stalowa Wola, Olsztyn).

Na kolejnych miejscach pod względem siedzib muzealnych pojawiają się właściwe dla miast obiekty użyteczności publicznej (m.in. dawne ratusze, banki, szkoły, hotele – ok. 17,8%) oraz wille i kamienice mieszczańskie (15,2%). Najczęściej obiekty te znajdują się w obrębie historycznych centrów miast, tworząc część urbanistycznego i architektonicznego założenia. Siedziby te wykorzystywane są zazwyczaj na prezentację zbiorów historycznych (muzea miejskie i ich oddziały), regionalnych (Muzeum Okręgowe – Toruń, Muzeum Podlaskie – Białystok), etnograficznych czy archeologicznych (Łódź, Warszawa). W grupie obiektów użyteczności publicznej warto zwrócić uwagę także na obiekty budowane od początku z przeznaczeniem na muzea (Muzeum Narodowe w Krakowie, w Warszawie – gmachy główne), w tym muzea w nowoczesnych siedzibach, będące wyrazem nowego podejścia do tej instytucji (Muzeum Sztuki i Techniki Japońskiej Manggha w Krakowie, Muzeum Sportu i Turystyki w Warszawie, Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej w Przemyśle).

Około 10% siedzib muzealnych było w przeszłości obiektami sakralnymi – przede wszystkim klasztorami różnych zgromadzeń zakonnych: franciszkanów, jezuitów czy pijarów. Ekspozowane w nich zbiory mają

różną rangę i różną tematykę (np. Muzeum Narodowe w Gdańsku, Muzeum Architektury we Wrocławiu oraz Muzeum w Łowiczu).

Ostatnie miejsca w rankingu przypadają na muzea stworzone na bazie budownictwa wiejskiego (skansenu), obiektów techniki lub miejsc pamięci. Pomimo zajmowanych pozycji można uznać, że to miejsca w pewnym aspekcie wyjątkowe, bowiem są najbardziej powiązane z tematyką i rodzajem prezentowanych w nich zbiorów – etnograficznych, techniki i martyrologii. Pierwsze z nich – zagrody wiejskie – to typowe dla muzeów skansenowskich, wtopione w naturalny krajobraz, zespoły budowli, na ogół przeniesione z tradycyjnych miejsc ich występowania, zgromadzone razem, tak by odtwarzały kształt wsi, charakterystyczną wiejską zabudowę i tworzyły przestrzeń dla odbywających się wydarzeń kulturalnych (np. Muzeum Wsi Opolskiej w Opolu, Muzeum Kultury Ludowej w Kolbuszowej). Z kolei do obiektów techniki należy zakwalifikować m.in. nieczynne już dziś fabryki (Centralne Muzeum Włókiennictwa), dworce kolejowe (Muzeum Kolejnictwa w Warszawie) czy młyny (Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju). Wśród miejsc wyznaczonych na siedziby muzeów szczególnej uwagi wymagają dawne obozy zagłady i koncentracyjne będące autentycznym świadectwem historycznych wydarzeń. Utworzone tam muzea są formą utrwalania pamięci o przeszłości, zarówno w odniesieniu do obiektu, jak i prezentowanych w nich muzealiów. Obecność w takich obiektach daje możliwość kontaktu z historycznymi przedmiotami, które były „świadkami” wydarzeń i te właśnie najbardziej oddziałują na emocje oraz zapadają w pamięć (BARAN 2006).

Reasumując należy stwierdzić, że siedziba muzeum ma ogromny wpływ na odbiór znajdującej się w niej instytucji i czyni muzealny przekaz bardziej wiarygodnym, gdy ekspozyty ściśle kojarzą się z miejscem ich wystawienia (zgodność między zbiorami, siedzibą i jej wnętrzem). Siedziba wpływa na atmosferę miejsca i odbiór prezentowanych treści, ale takie wykorzystanie obiektu sprzyja też ochronie i zachowaniu materialnych dóbr kultury oraz decyduje o tym, że muzeum jako całość stanowi element przestrzeni kulturowej kraju.

Analizując muzea pod kątem ich znaczenia dla turystyki kulturowej warto przywołać też hasło „pomnika historii”, które tylko pozornie nie ma bezpośredniego związku z realizowanym tematem. Pomniki historii są formą ochrony i dotyczą zabytków nieruchomych o szczególnym znaczeniu dla kultury, ustanawianych przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej (ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z 2003 r.).

Obecnie na obszarze całego kraju znajdują się 54 pomniki historii, a lista ta zawiera obiekty i obszary

T a b e l a 2. Wybrane pomniki historii i powiązane z nimi muzea w Polsce

Lp.	Miejscowość	Pomnik historii	Rok wpisu	Nazwa muzeum
1.	Biskupin	Rezerwat archeologiczny	1994	Muzeum Archeologiczne w Biskupinie
2.	Duszniki	Młyn papierniczy	2011	Muzeum Papiernictwa w Dusznikach Zdroju ^a
3.	Frombork	Zespół archikatedralny	1994	Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku ^a
4.	Grunwald	Pole Bitwy pod Grunwaldem w 1410 r.	2010	Muzeum Bitwy pod Grunwaldem w Sębkarku
5.	Kozłówka	Zespół pałacowo-parkowy	2007	Muzeum Zamoyskich w Kozłowie ^a
6.	Kórnik	Zespół zamkowo-parkowy z nekropolią właścicieli	2011	Muzeum - Zamek w Kórniku
7.	Lednogóra	Wyspa Ostrów Lednicki na Jeziorze Lednickim	1994	Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy ^a (Oddział Ostrów Lednicki)
8.	Legnickie Pole	Pobenedyktynski zespół klasztorny	2004	Muzeum Bitwy Legnickiej w Legnickim Polu (Oddział Muzeum Miedzi)
9.	Łańcut	Zespół pałacowo-parkowy	2005	Muzeum Zamek w Łańcucie ^a
10.	Malbork ^b	Zespół zamku krzyżackiego	1994	Muzeum Zamkowe w Malborku ^a
11.	Krzemionki (Stodół)	Kopalnie krzemienia	1994	Rezerwat Archeologiczny i Muzeum Neolitycznego Górnictwa w Krzemionkach
12.	Wieliczka ^b	Kopalnia soli	1994	Muzeum Żup Krakowskich w Wieliczce ^a

^a muzeum wpisane do Państwowego Rejestru Muzeów.

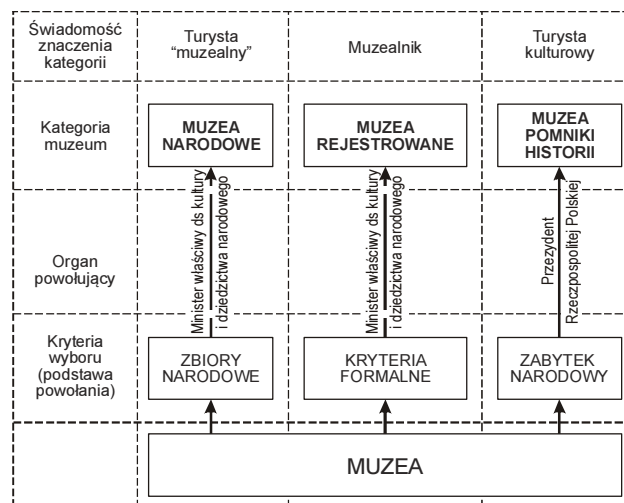
^b obiekt na liście światowego dziedzictwa kulturowego UNESCO.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie www.mkidn.gov.pl.

reprezentujące najwybitniejszą grupę zabytków, które odzwierciedlają bogactwo i różnorodność dziedzictwa kulturowego w Polsce. Należą do nich oprócz pojedynczych obiektów także zespoły staromiejskie, komponowane krajobrazy kulturowe, dzieła budownictwa obronnego, pola bitewne, kanały, zespoły budowlane czy zespoły klasztorne (www.mkidn.gov.pl). Liczne z nich powiązane są z występującymi w tych miejscach muzeami, co decyduje o spójności tła i zbiorów oraz o uzupełnianiu się funkcji ochronnej z popularyzatorską (tab. 2).

Zestawienie w tab. 2 uświadamia, że znane i popularne są zarówno obiekty będące pomnikami historii, jak i znajdujące się przy nich muzea oraz że obiekty te współtworzą charakter danego miejsca. W tabeli nie uwzględniono licznych placówek muzealnych znajdujących się w obrębie historycznych centrów miast, takich jak np. Gdańsk, Kraków, Lublin, Poznań, Toruń, Warszawa, Wrocław, które są również pomnikami historii, a także celem podróży turystycznych w ramach turystyki poznawczej, miejskiej czy kulturowej. Warto wspomnieć, że muzea powiązane są także z obiektami wpisanymi na listę światowego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego UNESCO (Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, Zamek w Malborku, Kopalnia Soli w Wieliczce).

Powiązania pomiędzy omówionymi dotychczas grupami muzeów prezentuje rys. 4, pokazując jedno-

Rys. 4. Relacje pomiędzy najważniejszymi muzeami w Polsce
Ź r ó d ł o: opracowanie własne

cznie różnice na poziomie organów i kryteriów ich powoływania. Ciekawych wniosków dostarcza analiza świadomości znaczenia poszczególnych kategorii obiektów. Wydaje się, że faktyczne ich walory potrafią docenić konkretni „odbiorcy”, np. w przypadku muzeów rejestrowanych przede wszystkim muzealnicy, muzeów narodowych – bywalcy muzeów, a w przypadku pomników historii grono to wydaje się być największe, gdyż stanowią je szeroko rozumiani turyści kulturowi.

4. DZIAŁALNOŚĆ KULTURALNA MUZEÓW

Muzea jako instytucje kultury są obiektami, w których odbywa się wiele imprez kulturalnych. Jedne z nich mają znaczenie międzynarodowe, inne krajowe lub regionalne, jeszcze inne kojarzyć można tylko z określonym miejscem. Niektóre wpisane zostały na stałe w kalendarz wydarzeń muzealnych danej placówki, inne odbywają się jednorazowo. Organizowane przez muzea imprezy kulturalne to sposób na rozszerzenie oferty, przyciągnięcie nowych i zainteresowanie starych gości. Areną wyszukanych działań są przede wszystkim miasta, bo one dają większe możliwości, także dlatego, że grono potencjalnych odbiorców (turystów i mieszkańców) jest tu większe.

Ilustracją przedstawionych treści jest tab. 3, która prezentuje wybrane stałe wydarzenia kojarzone z konkretnymi łódzkimi muzeami. Wydarzenia te doskonale wpisują się w historię i specyfikę miasta, które w przeszłości pełniło funkcję znaczącego ośrodka przemysłu włókienniczego (Międzynarodowe Triennale Tkaniny, Dzień Włókniarza), rozwijającego się dzięki współistnieniu różnych kultur (Polacy, Niemcy, Rosjanie, Żydzi), których przedstawicielami byli m.in.

Poznański czy Geyer, stąd nawiązujące do tych postaci wydarzenia (Urodziny Poznańskiego, Geyer Music Festiwal) odbywające się w obrębie ich dawnych rezydencji. Z kolei do tradycji Łodzi jako ważnego ośrodka filmowego (produkcja filmowa, szkoła filmowa, obecność ludzi filmu) odnoszą się imprezy kulturalne organizowane przez Muzeum Kinematografii czy Muzeum Animacji (np. Film Festival, Festiwal Muzyki Filmowej). Zaprezentowane przykłady wydarzeń mają różną rangę i znaczenie, ale pokazują, że placówki muzealne mogą doskonale wpisywać się swoją ofertą kulturalną we wspólną i spójną promocję miasta oraz w kształtowanie jego wizerunku.

Wydarzeniem o wybitnie miejskim charakterze, które łączy wiele polskich placówek muzealnych jest „Noc Muzeów”. Jej idea narodziła się na terenie Niemiec w 1997 r., skąd przez Francję, Holandię rozprzestrzeniła się na obszarach innych państw Europy. Celem wydarzenia jest popularyzacja i promocja zbiorów muzealnych poprzez darmowe ich udostępnianie poza tradycyjnymi godzinami otwarcia (zazwyczaj pomiędzy 18.00 a 1.00). Dla instytucji uczestnictwo

T a b e l a 3. Wybrane stałe wydarzenia organizowane przez muzea w Łodzi

Nazwa muzeum	Tematyka wydarzenia	Charakterystyka wydarzenia
Centralne Muzeum Włókiennictwa (organizator)	Międzynarodowe Triennale Tkaniny	Odbywa się od 1972 r. Promuje współczesną sztukę tkaniny, ma charakter konkursu, któremu towarzyszą dodatkowe imprezy. Dotychczas odbyło się XIV edycji wydarzenia.
	Geyer Music Festiwal	Organizowane od 2008 r. Ma charakter spotkania z różnymi gatunkami muzyki i muzykami z różnych części świata. Odbywa się w wybrany dzień tygodnia w letnie miesiące roku na muzealnym dziedzińcu.
Se-Ma-For Muzeum Animacji (organizator)	Film Festiwal – Międzynarodowy Festiwal Animacji Lalkowej i Technik Przestrzennych	Odbywa się od 2010 r. Jego celem jest stworzenie forum poświęconego zagadnieniom koprodukcji filmowej. Festiwal ma charakter konkursu, któremu towarzyszą projekcje filmowe.
Muzeum Tradycji Niepodległościowych (współorganizator)	Obchody Rocznicy Likwidacji Litzmannstadt Ghetto	Organizowane od 2004 r. Uroczystości trwają kilka dni i odbywają się w różnych częściach miasta związanych w przeszłości ze społecznością żydowską.
Muzeum Kinematografii (organizator)	Festiwal Mediów Człowiek w Zagrożeniu	Odbywa się od 1990 r. Ma charakter przeglądu twórczości dokumentalnej w zakresie zagrożenia człowieka i jego środowiska – prezentuje twórczość filmową, telewizyjną, video i reportaże radiowe.
	Festiwal Muzyki Filmowej	Organizowany od końca lat. 90 minionego wieku. Każda edycja poświęcona jest innemu polskiemu kompozytorowi muzyki filmowej. Festiwal składa się z projekcji filmowych i spotkań z twórcami. Dotychczas odbyło się XVI edycji festiwalu.
Muzeum Fabryki (współorganizator i organizator)	Dni Włókniarza	Odbywa się od 2009 r. i nawiązuje do dawnych tradycji tego święta. Na wydarzenie składają się warsztaty, pokazy, spotkania, wycieczki.
	Urodziny Poznańskiego	Odbywa się od kilku lat. Ma charakter zabawy, służy popularyzacji muzeum znajdującego się w dawnej fabryce I. Poznańskiego, przybliża postać fabrykanta i historię Łodzi przemysłowej.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

w wydarzeniu to okazja do promocji kultury, miasta, obiektu, także możliwość kształtowania określonych postaw i zachowań w zakresie kultury. Z kolei dla uczestników udział w imprezie kulturalnej to okazja do poznawania obiektów, ich zbiorów i prowadzonej działalności, a także alternatywa dla innych sposobów spędzania wolnego czasu. W 2012 r. w Nocy Muzeów w Polsce wzięło udział około 100 miast i blisko 1 mln uczestników (KRAKOWIAK, SKRYDALEWICZ 2013).

Wydarzeniem nowym, ale zyskującym na znaczeniu, także wypromowanym za granicą, jest organizowany od 2011 r. w Polsce Dzień Wolnej Sztuki (Slow Art Day). W ruchu *Slow-Art* uczestniczą najważniejsze polskie muzea, które proponują zapoznanie się w ciągu godziny z pięcioma wybranymi dziełami sztuki. Akcja polega na delektowaniu się sztuką, poznawaniu poprzez kontemplację, kontakt i rozmowę ze specjalistą (pracownikiem muzeum); jest sprzeciwem wobec „zaliczania” eksponatów, wystaw czy muzeów, pozwala na swobodę wyboru i rezygnacji. Słowo „wolna” ma w tym przypadku dwa znaczenia – „bez pośpiechu”, oraz „bez powielania schematów” (www.museoblog.org, www.culture.pl).

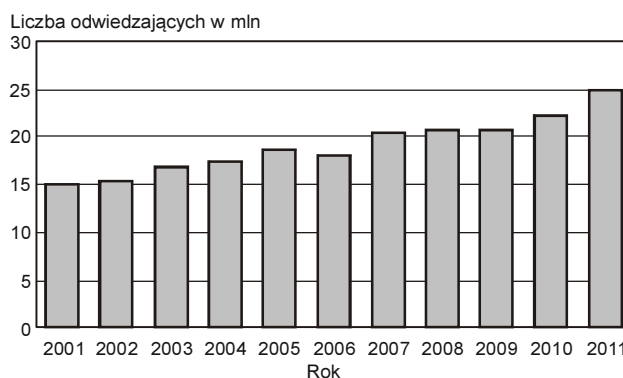
Ciekawe akcje muzealne to także organizowane z inicjatywy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego Darmowy Listopad oraz Muzea Za Złotówkę. Pierwsza z nich, organizowana w ramach edukacji kulturalnej, zwiększenia dostępności do narodowych instytucji kultury oraz wzrostu uczestnictwa w kulturze, zachęca do poznawania czterech rezydencji królewskich: Zamku Królewskiego na Wawelu, Zamku Królewskiego w Warszawie, Łazienek Królewskich i Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie. Według danych MKiDN w ubiegłym roku w sumie placówki te odwiedziło około 265,5 tys. osób, a prawie 29,5 tys. osób wzięło udział w muzealnych zajęciach edukacyjnych. Druga inicjatywa, dopiero początkująca, ma realizować podobne cele, ale adresowana jest do najmłodszych – dzieci i młodzieży. W przedsięwzięciu uczestniczą muzea państwowe, ale prowadzone są rozmowy także z placówkami samorządowymi. Wspomniane akcje są efektem polityki kulturalnej państwa, w ramach której kultura traktowana jest jako dobro szczególne (www.mkidn.gov.pl).

Przedstawione przykłady pokazują proces zmian dokonujących się stopniowo w polskich muzeach. Obok inwestowania w nowoczesne budynki i nowoczesne technologie, muzea rozszerzają swoją działalność i zmieniają podejście do odwiedzającego. Zmiany te widoczne są w skali całego kraju, ale także na poziomie pojedynczych instytucji, które prześcigają się w organizacji oferty wakacyjnej (wakacji w muzeum), muzealnych weekendów (tzw. Muzeobranie, Muzeomania), czy dni otwartych muzeów. Zaangażowanie w tej kwestii widać zwłaszcza na muzealnych stronach internetowych, gdzie dominuje informacja

właśnie o wydarzeniach i ich adresatach – dzieciach, rodzinach, seniorach. Zupełną nowością jest organizacja wydarzeń przez muzea znajdujące się dopiero w fazie organizacji, które w czasowej siedzibie, budynku bez wystaw lub w przestrzeni publicznej prowadzą swoją działalność, dając tym samym życie tworzonym instytucjom (np. Muzeum Żydów Polskich, Muzeum Historii Polski).

5. MUZEA JAKO CEL TURYSTYKI KULTUROWEJ

Według informacji Głównego Urzędu Statystycznego polskie muzea w 2012 r. odwiedziło ogółem około 26 mln osób. Dostępne dane dla wybranych lat wskazują na stały wzrost liczby muzealnych gości, co jest potwierdzeniem wzrastającego zainteresowania tymi placówkami (rys. 5). Analiza raportów wykazuje, że w ciągu 10 kolejnych lat liczba odwiedzających muzea zwiększyła się o prawie 10 mln co oznacza, że średnio w roku przybywa o blisko 1 mln turystów.

Rys. 5. Frekwencja w polskich muzeach w latach 2001–2011
Źródło: opracowanie własne na podstawie roczników statystycznych GUS

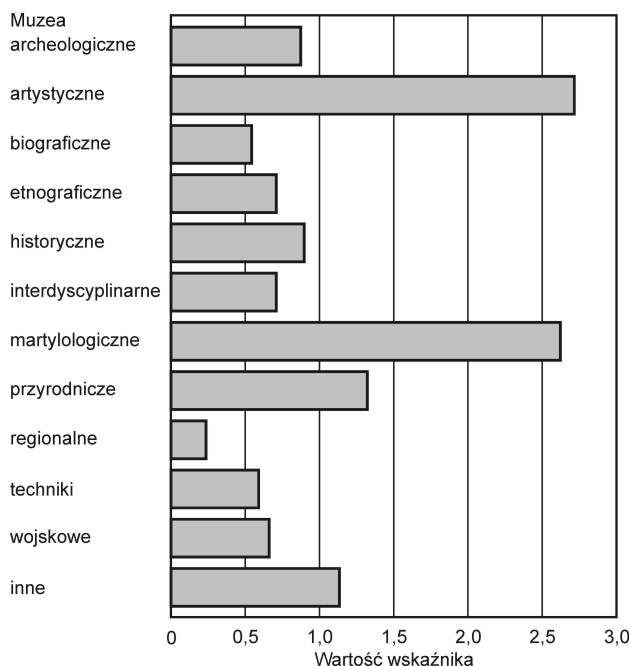
Statystyki muzealne GUS (Ośrodek Statystyki Kultury) podają, że najbardziej popularne wśród odwiedzających są muzea artystyczne wraz z muzeami wnętrz (ok. 33%), historyczne (16%), interdyscyplinarne i martyrologiczne (po 7,5%), co wiąże się w pewnym stopniu z liczbą tych instytucji w kraju (wyjątek stanowią muzea martyrologiczne). Tendencję tę potwierdza też wskaźnik popularności muzeów, który obliczony został jako iloraz procentowego udziału turystów w danej grupie placówek do procentowego udziału tych muzeów (tab. 4, rys. 5). Na podstawie tak wyznaczonego wskaźnika najwyższe pozycje w rankingu przypadają muzeom artystycznym, martyrologicznym, przyrodniczym i tzw. innym, których zna-

czącą część stanowią muzea specjalistyczne. Najniższa z kolei wartość wskaźnika cechuje muzea regionalne.

T a b e l a 4. Popularność muzeów w Polsce według zbiorów

Rodzaj muzeum	Udział w ogólnej liczbie		Wskaźnik popularności C/B
	muzeów (%)	turystów (odwiedzających) (%)	
A	B	C	D
Archeologiczne	2,6	2,3	0,88
Artystyczne	12,2	33,2	2,72
Biograficzne	7,3	4,0	0,55
Etnograficzne	8,7	6,3	0,72
Historyczne	18,1	16,3	0,90
Interdyscyplinarne	10,9	7,7	0,71
Martyrologiczne	2,9	7,6	2,62
Przyrodnicze	4,7	6,3	1,34
Regionalne	18,4	4,4	0,24
Techniki	6,1	3,6	0,59
Wojskowe	1,8	1,2	0,67
Inne	6,3	7,1	1,13
Razem	100,0	100,0	x

Ź r ó d ł o: opracowanie własne na podstawie danych Ośrodka Statystyki Kultury GUS.

Rys. 6. Popularność muzeów w Polsce według zbiorów
Ź r ó d ł o: opracowanie własne

T a b e l a 5. Kategorie muzeów odwiedzanych w ramach turystyki kulturowej

Kategoria muzeum	Charakterystyka	Przykłady
Muzeum - instytucja	Ważne dla kraju czy regionu instytucje kulturalne; podnoszą prestiż miejscowości, w której się znajdują, wpływają na jej rangę kulturalną. Udostępniają reprezentatywne zbiory i dostarczają wiedzę w odniesieniu do konkretnego obszaru (administracyjnego, historycznego, geograficznego). Właściwe dla miejscowości o określonym statusie administracyjnym (stolica regionu, miasto wojewódzkie, powiatowe).	Muzea narodowe, okręgowe, regionalne, np. Muzeum Narodowe w Poznaniu, Muzeum Okręgowe w Toruniu, Muzeum Regionalne w Sieradzu.
Muzeum - miejsce	Miejsce w różnej skali - rozumiane jako obiekt, miejscowość czy region. Miejsce to niesie ze sobą określony przekaz i kojarzone jest ściśle z konkretną postacią, społecznością czy wydarzeniem. Dla muzeów tego typu charakterystyczna jest spójność miejsca i zbiorów. Występują raczej w mniejszych miejscowościach.	Skanseny etnograficzne, muzea martyrologiczne, biograficzne, historyczne, np. Kaszubski Park Etnograficzny - Wdzydze Kiszewskie, Muzeum Gross-Rossen w Rogoźnicy, Muzeum J. Piłsudskiego w Sulejówku, Muzeum Bitwy pod Grunwaldem w Stębarku.
Muzeum - siedziba	Odwiedzane ze względu na obiekt - jego historię, czas powstania, styl architektoniczny, architekta, dawnego właściciela - jego otoczenie i wnętrza. Siedziba, zabytek lub nowoczesna bryła ma zazwyczaj reprezentacyjny charakter, jest wizytówką miejscowości. Zbiory oddają charakter obiektu. Występują zarówno w dużych, jak i małych miejscowościach.	Muzea w rezydencjach, muzea wnętrz, muzea nowe, np. Muzeum Zamkowe w Malborku, Muzeum Pałac w Wilanowie, Muzeum Zamoyskich w Kozłowie, Muzeum Żydów Polskich w Warszawie.
Muzeum - zbiory	Głównym atutem muzeum są zbiory podporządkowane określonej tematyce (dziedzina) lub różnorodne, ale szczególnej wagi. Zazwyczaj placówki te nie występują powszechnie, a zbiory są ważne dla zainteresowanych danym tematem. Występują zarówno w dużych, jak i małych miejscowościach.	Muzea techniki, specjalistyczne, wojskowe itd., np. Muzeum Włókiennictwa w Łodzi, Muzeum Instrumentów Muzycznych w Poznaniu, Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie.
Muzeum - ekspozycja	Ważnym elementem jest sposób eksponowania zbiorów i przekazywania o nich wiedzy, który jest wyrazem przyjętej przez muzeum formuły. Istotne znaczenie mają tu nowoczesne formy wystawiennicze, zastosowane technologie, zwiedzanie w ramach aktywnego uczestnictwa. Występują w dużych miastach.	Muzea nowoczesne (multimedialne, narracyjne), np. Muzeum Powstania Warszawskiego w Warszawie, Muzeum Chopina w Warszawie, Fabryka Schindlera w Krakowie, Podziemia Rynku w Krakowie.

Ź r ó d ł o: opracowanie własne.

Wydaje się jednak, że nie tylko zbiory decydują o atrakcyjności konkretnej placówki, ale chociażby wspomniane wcześniej siedziba czy status muzeum. Zdaniem autorki, biorąc pod uwagę główny element potencjału, muzea można podzielić na następujące kategorie placówek:

- 1) muzeum–instytucja,
- 2) muzeum–miejsce,
- 3) muzeum–siedziba,
- 4) muzeum–zbiory,
- 5) muzeum–ekspozycja.

Zaprezentowane kategorie pozwalają spojrzeć na muzea z perspektywy potencjalnego odwiedzającego i ustalić, co dla niego ma pierwszoplanowe znaczenie. Szczegółową charakterystykę poszczególnych kategorii oraz przykłady obiektów zestawiono w tab. 5. Warto wspomnieć, że przedstawiony podział dotyczy stałych, niezmiennających się w dłuższym czasie elementów (dlatego nie uwzględniono tu wydarzeń) i nie jest podziałem rozłącznym, co oznacza, że to samo muzeum może być ważne ze względu na siedzibę i ekspozycję (np. tworzone Muzeum Żydów Polskich w Warszawie) czy zbiory i instytucjonalny ich charakter (Muzeum Narodowe w Krakowie). Weryfikacja zaprezentowanego podziału wymaga przeprowadzenia badań, których efektem mogłoby być wyznaczenie typów muzeów ze względu na ich atrakcyjność.

PODSUMOWANIE

Muzea należą do najważniejszych dóbr kultury, których wartość wynika ze zbiorów, wystaw, ale także siedziby i podejmowanej działalności. Ten wielowy-

miarowy ich charakter powoduje, że wpisują się do grona tradycyjnych atrakcji turystycznych i stanowią elementy przestrzeni turystycznej kraju. Muzea dostarczają wiedzy o przeszłości i współczesności, same będąc też wyrazem rozwoju cywilizacyjnego. Realizując swoją misję pozwalają poznać, docenić, a w konsekwencji chronić ważne dla kultury kraju dobra oraz zaspokoić duchowe potrzeby o niematerialnym wymiarze. Konkludując należy stwierdzić, że rola tych instytucji jest wyjątkowa nie tylko w kontekście turystyki kulturowej, ale także w zakresie kształtowania określonych zachowań i postaw.

BIBLIOGRAFIA

- BARAN P., 2006, *Rola muzeów martyrologicznych w turystyce na przykładzie działalności Muzeum Gross-Rosen*, [w:] *Rola muzeów w turystyce i krajoznawstwie*, A. Toczewski (red.), Muzeum Ziemi Lubuskiej w Zielonej Górze.
- GAWORECKI W., 2000, *Turystyka*, PWE, Warszawa.
- JĘDRYSIAK T., 2008, *Turystyka kulturowa*, PWE, Warszawa.
- KRAKOWIAK B., SKRYDALEWICZ E., 2013, „*Noc Muzeów*” jako wydarzenie kulturalne w wybranych miastach Polski, [w:] *Nowe-stare formy turystyki w przestrzeni*, „Warsztaty z Geografii Turyzmu”, Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 115–135.
- KUREK W. (red.), 2007, *Turystyka*, PWN, Warszawa.
- Rocznik statystyczny. 2011*, (oraz za lata 2001–2010), 2012 (oraz 2011–2002), GUS, Warszawa.
- Ustawa o muzeach z dnia 21 listopada 1996 r. ze zmianami, Dz. U. z 1997 r., nr 5, poz. 24.
- Ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej 25 października 1991, Dz. U. z 1991 r., nr 114, poz. 493.
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, Dz. U. z 2003 r., nr 162, poz. 1568.
- www.mkidn.gov.pl
- www.museoblog.org
- www.culture.pl